

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

13^e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1905

iets over
WIGLE VAN AYTTA VAN ZWICHUM,
zijne munt- en penningverzameling en de
gedenkpenningen met zijne beeltenis.

I. WIGLE VAN AYTTA.

De penningen met het portret van WIGLE VAN AYTTA VAN ZWICHUM zijn niet schaarsch in Friesland. In het kabinet van het Friesch Genootschap en in onze verzameling bevindt zich een dertigtal in tien verschillende soorten.

Het geslacht VAN AYTTA 1) was in de 16^e eeuw zeer talrijk en aan vele aanzienlijke Friesche familiën verwant 2). De aanwezigheid in onze provincie van zoo'n groot getal portret-penningen van VIGLIUS wordt hierdoor eenigszins verklaard.

Het onderzoek van zijne metalen gedenkstukken leverde eenige minder bekende gegevens betreffende dezen genialen beminnaar der schoone kunsten, die tevens een ijverig verzamelaar van munten en penningen was.

Zijn levensloop is door de geschiedschrijvers van vroegeren en lateren tijd beschreven.

Sommigen verwijten hem, dat hij zijnen gods-

1) AYTTA beteekent ATE's zoon (Zie *Friesche Volksalmanak* 1843, bl.41).
Op de penningen wordt de naam met één t gespeld.

2) In het laatst der 18e eeuw is het geslacht VAN AYTTA uitgestorven.
De laatste afstammeling was EGBERT JAN VAN AYTTA, overleden te Leeuwarden den 31en Augustus 1794.

dienst en zijnen koning getrouw bleef. Het oordeel van anderen is rechtvaardiger.

Hij was een bekwaam jurist en een voorzichtig staatsman. Bij Keizer KAREL V, Koning FILIPS II en de Landvoogdessen stond hij in hoog aanzien. Hij maakte zich die gunst ten nutte door te vragen om allerlei winstgevende ambten, die hij onmogelijk kon waarnemen, maar waarvan de inkomsten hem aanlokten.

Ook voor zijne talrijke familieleden wist hij voordeelige, goed betaalde posten te verkrijgen. Door eene kloeke, sympathieke daad heeft hij zich niet onderscheiden. 1)

1) P. WINSEMIUS. *Chronique ofte historische geschiedenisse van Friesland*, te Franeker, 1622.

CHRISTIANUM SCHOTANUM. *De Geschiedenissen Kerckelyk ende Wereldtlyck van Friesland Oost ende West*. Tot Franeker, in 't jaer 1658.

Oudheden en Gestichten van Friesland, te Leiden 1723, dl. I, blz. 363

C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT. *Analecta Belgica*, te 's-Gravenhage 1743, dl. I: *Vita VIGLI AB AYTIA ZUICHEMI ab ipso Viglio scripta*.

Levensbeschrijving van beroemde Nederlandsche Mannen en Vrouwen. Amsterdam, 1776, dl. IV, blz. 75.

M. RAOUX. *Essai d'un éloge historique de VIGLIUS DE ZUICHEM D'AYTIA* Brussel, 1787.

R. VAN OMMEREN. *Redevoering over VIGLIUS AYTIA VAN ZWICHEM, gedaan in een letterkundig genootschap te Amsterdam*. (na 1795.)

Mr. JACOB SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland*, 1805.

Mr. A. VAN HALMAEL JR.. *Folkert van AYTIA en IJDT HANIA, een verhaal uit de 16de eeuw*. *Friesche Volks-almanak*, 1843, blz. 35.

Vrije Fries, dl. III, blz. 421, (1844) *Giftbrief van KAREL V, aan VIGLIUS AB AYTIA*.

Vrije Fries, dl. V, blz. 121, (1850.) *Eenige mededeelingen omtrent JOACHIM HOPPERUS en de briefwisseling tusschen hem en VIGLIUS AB AYTIA*.

F. C. SCHLOSSER. *Algemeene geschiedenis*, te Rotterdam bij OTTO PETRI. 1859, dl. 12, blz. 284.

Mr. A. BLOEMBERGEN. *VIGLIUS VAN AYTIA tegenover den Hertog van ALVA*. *Nieuwe Friesche Volks-almanak*. 1864, blz. 112.

HOOFT zegt van hem: „Hij was een man van kloek vernuft, hooge geleerdheid, doortrapt met lange ervarenis, deftig van wandel. De blijken, gegeven van vastgaande trouw voor de Roomsche Kerk en zijnen Koning, hadden hem vrijmoedig genoeg gemaakt, om te spreken tot matigheid, beide in zaken van Staat en van Godsdienst, en zo veel gegolden, dat men 't hem ten goede hield; meer niet. Van parthije te wisselen, om ongenoe-gen over 't verwerpen zijns raads, docht hem te groot een verwaandheid, of hagchlijk en ongeraden voor eenen die zo wel als hij te hove stond, en wellicht bij d' andre geen' minder ongeregeldheid in zwang of te gemoete zag.”

Eene vermelding van de voornaamste gebeurtenissen van zijn veel bewogen leven ga vooraf aan de bespreking der gedenkenpenningen. Bij de dateering van die stukken kan zij ons nuttig zijn.

GERBEN VAN AYTТА, gehuwd met JETS BOCCEMA, (BOECKEMA) bewoonde met zijn talrijk huisgezin, (negen kinderen) de adellijke state in het dorp Zwichum. Hij liet dit huis na (in 1484) aan zijnen oudsten zoon BUCHO, 1) die aan dit dorp, de

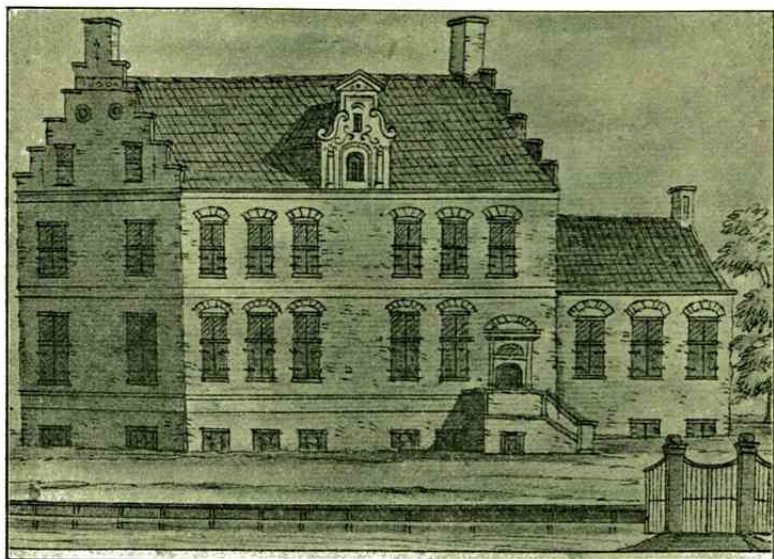
BARON KERVYN DE VOLKAERSBEKE. *Les pensions et émoluments de VIGLIUS*, in de *Messenger des Sciences Historiques de Belgique*, 1877, blz. 28.

R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK. *Studien en Schetsen over Vaderland-sche Geschiedenis* 1877, 4e dl., blz. 37

1) BERNARDUS BUCHO VAN AYTТА (BUCHO = BOECKE of BOCKE), geboren 1465, gestorven 1528, werd, pastoor te Huizum zijnde, Raad van den Hertog van Saksen. Naderhand werd hij Raad van KAREL V. Bijna alles ging in Friesland, in die tijden, door zijne handen. Later werd hij benoemd tot Lid van den Hove van Holland. Hij stierf te 's-Gravenhage.

(Zie: WIGLE WEVER, *Een boeren-oorlog in Friesland*, door S. BARTSTRA 1904, blz. 46. De gerechtszitting op Martena-huis te Franeker.)

bakermat van zijn geslacht, den naam ZUICHEMUS ontleende.

Het AYTTA-huis te Zwichum, naar *éene* teekening van 1723, in de verzameling van het Friesch Genootschap te Leeuwarden. 1)

1) WINSEMIUS vermeldt (in 1622): „alwaer (te Zwichum) hij (VIGLIUS) ook heeft gebout een seer treffelijk Huijs met Hovinge en Grachten versien, welcke Dorp oock de Welghedachte Heere VIGLIUS gheheel heeft toebehoort, ende als noch van Joncker VIGGLE AYTA sijn successeur als eijgen wordt beseten, exempt de Pastorie ende een jus patronatus”.

Onze afbeelding stelt dus Aytta-state te Zwichum voor, ná de verbouwing door VIGLIUS.

Bij de „*Vaderlandsche Gezichten of Afbeeldingen van de Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden, in den Jaare 1782, naar het leven getee-kend door J. BULTHUIS en in 't koper gebragt door K. F. BENDORF, enz.*” vindt men eene afbeelding van „t Huis te Swichem”, die belangrijk verschilt van onze teekening. Het huis was toen reeds in verval.

Een jongere zoon van GERBEN, VOLKERT VAN AYTTA, (geb. 1484, gest. 1545), trouwde (1503), IDT WIGLEDOCHTER HANIA VAN WEIDUM en bewoonde Barrahuis, eene state bij Wirdum. 1)

Uit dit huwelijk werd den 19^{en} October 1507, WIGLE VAN AYTTA geboren. 2)

Op zevenjarigen leeftijd werd hij door zijnen oom BERNARDUS BUCHO te Leeuwarden tot zoon aangenomen en opgevoed. Voor de studie der letteren bestemd, oefende hij zich eerst te Deventer,

1) „VOLKERT was nog geen 20 jaar oud, toen de Reguliere Kanonniken van Bergum, die niet verre van Zwichum, in het naburige dorp Wirdum, eene zeer vruchtbare Uithoeve bezaten, gemeenlijk Barrahuis genaamd, alwaar zij de grondslagen waren begonnen te leggen van een nieuw kloostergebouw, hetwelk zij echter wegens de ongunst des tijds en de ellenden van het oorlog niet voltooiën konden, hem VOLKERT, door bemiddeling van zijnen broeder BUCHO, die Uithoeve tegen eene geringe jaarlijksche huur ter bewoning en bebouwing afstonden”.

De HAAN HETTEMA en VAN HALMAEL. *Stamboek van den Friescen adel* dl. II, blz. 12.

2) Den 28sten van Louwmaand 1515 werd Barrahuis overvallen en gedeeltelijk verwoest door Geldersche krijgsknechten, aangevoerd door JANCKE DOUMA, JOU JOUSMA en SICKE GALAMA. Als erkenning van bewezen diensten en als vergoeding voor het verbrande Barrahuis, schonk Hertog GEORGE VAN SAKSEN het Montamahuis op de Waeze te Leeuwarden aan VOLKERT VAN AYTTA. Op dit huis, nu Ayttahuis genoemd, woonde voortaan VOLKERT met zijne familie. Hij had acht kinderen.

GERBRANDT, gestorven 13 September 1513

WIGLE, onzen numismaat.

RINTZE, Grietman van Oost-Dongeradeel.

SEERP, Grietman van Wijmbritseradeel.

RINTS, gehuwd 19 April 1539 met POPKE MONTZIMA te Blija.

MINTS, gehuwd met JELLE BOUWES HOYTEMA, genaamd WOLFERDA,

SAEP.

GERBRANDT, geboren 1519, gehuwd met TIETH LOKESD. VAN RHEEN.

De jongste kinderen MINTS, SAEP en GERBRANDT zijn te Leeuwarden geboren.

WIGLE volgde zijnen vader op in het bezit van dit huis en liet het, evenals dat te Zwichum, sierlijk verbouwen en vergrooten. (Zie: *Friesche Volks almanak*, 1843, blz. 53.)

vervolgens te Leiden onder GULIELMUS VERIUS, en daarna te 's-Gravenhage onder VOLKERT VAN BERGEN. Met dezen vertrok hij in den herfst van 1522 naar de Leuvensche Hoogeschool, waar hij zich gedurende twee jaren op de letterkunde toeleigde, en tevens, op aanraden van zijnen oom, zich in de rechtsgeleerdheid oefende.

Te Dôle in Bourgondië zette hij deze studiën voort. Hij begon hier de briefwisseling met DESIDERIUS ERASMUS.

In 1528 stierf zijn oom BUCHO, die hem zijne bibliotheek, veel geld en het huis te Zwichum vermaakte. Op de gedenkpenningen van VIGLIUS bemerken wij, dat hij, als bezitter van de adellijke state, ook „ZUICHEMUS" aan zijnen naam heeft toegevoegd. 1) Te Dôle werd hij in 1529 tot Doctor in de rechten bevorderd.

Ook dezen titel vinden wij op zijne portret-medailles.

Van 1529 tot 1531 bekleedde hij te Bourges het hoogleeraarsambt in de rechten. Hij was bevriend met JANUS SECUNDUS; 2) deze gaf aldaar tezelfder tijd les. 3)

1) *Beschrijvinge van de Heerlijckheijt van Frieslandt*. Anno 1664, blz. 187: „Zwichein. Een kleijn dorp aan de meeren ende laege landen. WIGLIUS ZWICHEMUS heeft daer af sijn toenaem ontleent en in 't selve dorp gebout een Hospitaal ende Schole: oock een treffelijck huijs met hovinghe ende grachten".

2) JANUS SECUNDUS, geboien te 's-Gravenhage in 1511, gestorven te Doornik, 1536, dichter en medailleur, zoon van NICOLAAS EVERAERS, President van den Raad van Holland, later President van den Grooten Raad te Mechelen. JEAN SECOND of JANUS SECUNDUS werd Secretaris van Keizer KAREL V, en vergezeld hem op den tocht naar Algiers.

3) Dr JULIEN SIMONIS, in *„L'art du médailleur en Belgique"*, 1900, blz. 50, schrijft over JEAN SECOND

Misschien dateert de vriendschap van deze beroemde Nederlanders van hun verblijf te Bourges.

VIGLIUS schreef hier zijn eerste werk: *Juris consulti institutiones*.

In 1532 werd hij hoogleeraar te Padua, en ofschoon hij bij zijne lessen steeds grooten toeloop had, vertoefde hij hier slechts één jaar. Hij gevoelde een sterk verlangen naar het vaderland. Het aanbod van een aanzienlijk ambt op het eiland Cyprus wees hij daarom af en voldeed niet aan den wensch van KAREL V, die hem tot leermeester van zijnen zoon FILIPS begeerde.

Te Freiburg bezocht hij zijnen grijzen vriend ERASMUS. Ook te Keulen ontmoette hij eenen landgenoot, den geleerden JOHANNES VAN DOCKUM, hoogleeraar in de rechtswetenschap aldaar, eenen vriend van zijnen oom. Deze bezorgde hem eene benoeming tot Kerkelijke Rechter in het bisdom Munster.

Keizer KAREL V benoemde hem in 1535 tot Bijzitter in het Kamergerecht te Spiers. WILLEM, Hertog van Beieren, beriep hem twee jaar later tot Hoogleeraar te Ingolstadt.

In het jaar 1542 verliet hij den leerstoel en begon zijn staatkundig leven, als lid van den Grooten Raad te Mechelen.

Het volgend jaar trad hij in het huwelijk met JACQUELINE PIETERSD. DAMANT, dochter van eenen aanzienlijken burger te Brussel. Hun echt bleef kinderloos. Zijne gemalin overleed in 1552.

¹¹A la fin de 1529, nous le retrouvons a Paris, il passe ensuite a Orléans, puis à Bourges où, pendant un mois, il donne des leçons sur diverses branches. Il passe à Lyon en 1531, puis à Bâle.

VIGLIUS werd in 1544 tot lid van den Geheimen Raad te Brussel benoemd 1), en vijf jaren later tot Voorzitter gekozen. Ook deze titel prijkt op de penningen. In hetzelfde jaar (1549) werd hij verheven tot Zegelbewaarder des Rijks en tot Ridder van het Gulden Vlies.

Het jaar 1556 bracht hem de benoeming tot Lid van den Raad van State, tot Coadjutor van den Abt van St. Bavo te Gent en tot Kanselier van de Orde van het Gulden Vlies 2). In het omschrift van eenige zijner portret-penningen is deze laatste eertitel opgenomen.

De President VIGLIUS vertoefde in 1561 eenigen tijd op zijn landgoed te Zwichum, ter gelegenheid van het huwelijk van zijne nicht MINTS (dochter van JELLE HOYTEMA en MINTS AYTTE, zie noot 2, blz. 9) met IGRAM VAN ACHELEN, Raadsheer bij den Hove van Friesland. Als hoofd der familie was VIGLIUS somtijds zeer kitteloorig. Hij wenschte vooral in huwelijkszaken geraadpleegd te worden. Met deze echtverbintenis was hij zeer ingenomen. De bruiloft werd met grooten luister op Aytta-state gevierd. Het bezoek aan zijnen geboorte-grond zal wel van korten duur zijn geweest.

1) In dit jaar verheef Keizer KAREL V hem en zijne nakomelingen tot „Comites Palitini”, met de daaraan verbondene rechten. (Zie den Giftbrief in de „*Vrije Fries*” 1844, dl. III, blz. 421.)

2) Plaat I is de reproductie eener potloodteekening naar het levensgroot portret van WIGLE VAN AYTTE, geschilderd in 1564, waarschijnlijk door FRANS POURBUS. VIGLIUS is afgebeeld in het kostuum van Kanselier der Vliesorde: rood fluweel met wit satijn. Ook de Bourgondische muts is van deze stoffen gemaakt. De schildery bevindt zich in de verzameling van het Friesch Genootschap te Leeuwarden. (Vergelijk met deze afbeelding de plaat blz. 18 van „*Handschriften en Boeken uit de boekery van Oranje-Nassau ter Koninklijke Bibliotheek*”, portret van FILIPS II.)

Met BARLAYMONT en GRANVELLE was hij in 1559 in den Achterraad (Consulta) geplaatst. LUCAS MUNICH, Proost van St. Bavo te Gent overleed in 1562. WIGLE VAN AYTTE volgde hem op. Hij werd den Zondag voor Allerheiligen door zijnen vriend, den Aartsbisschop ANTOINE PERENOT, Kardinaal VAN GRANVELLE tot Priester gewijd. Deze verandering van levensrichting vinden wij in het omschrift der portret-penningen herdacht.

VIGLIUS schonk in 1571 aan de kerk te Gent een prachtig triptiek, geschilderd door FRANS POURBUS den Oude 1). Het midden-paneel stelt voor: JEZUS leerende in den tempel. Op den voorgrond links van den beschouwer vindt men onder de tempelbezoekers de portretten van Keizer KAREL V en Koning FILIPS. Aan hunne voeten ligt een hond, zinnebeeld der getrouwheid. Op het linkerluikje is de besnijdenis, op het rechter de doop des Heeren geschilderd. De buitenzijden dezer deurtjes

1) FRANS POURBUS, leerling van FRANS FLORIS, geboren te Brugge, zeer bekwaam schilder van portretten en altaarstukken, werkte sedert 1564 te Antwerpen; gestorven 1580 Voor President VIGLIUS schilderde hij voor

vertoonen: van dat ter linkerzijde den CHRISTUS, van het rechter den schenker van het triptiek, den abt VIGLIUS VAN AYTTA, biddende. Wij vermelden deze vrome schenking aan de Gentsche Kerk, omdat het karakter van AYTTA daardoor zoo volkomen wordt getypeerd en omdat wij op dit altaarstuk vrij zeker het laatste portret van hem aantreffen 1). Het vorenstaande cliché is eene reproductie van de buitenzijde van dit rechterdeurtje naar de afbeelding, voorkomende in „*Les POURBUS*” blz. 32.

Met de komst van den Hertog VAN ALVA in de Nederlanden, brak voor VIGLIUS een moeilijke tijd aan. In den Raad weerstreefde hij met klem de wreede gestrengheid van den Landvoogd, beijverde zich tot verzachting der plakaten en ont-ried de heffing van den tienden penning. Hij kende zijn volk en wist dus beter dan de Spaansche bewindslieden, met welke middelen de opstand kon worden bedwongen. Hij heeft zijne overtuiging met beslistheid uitgesproken en met vuur verdedigd. Dat men niet naar zijne raadgeving luisterde, heeft hem bitter gegriefd; vooral omdat hij wist, dat wreedheid en dwang zijne landgenooten van hunnen vorst zouden vervreemden.

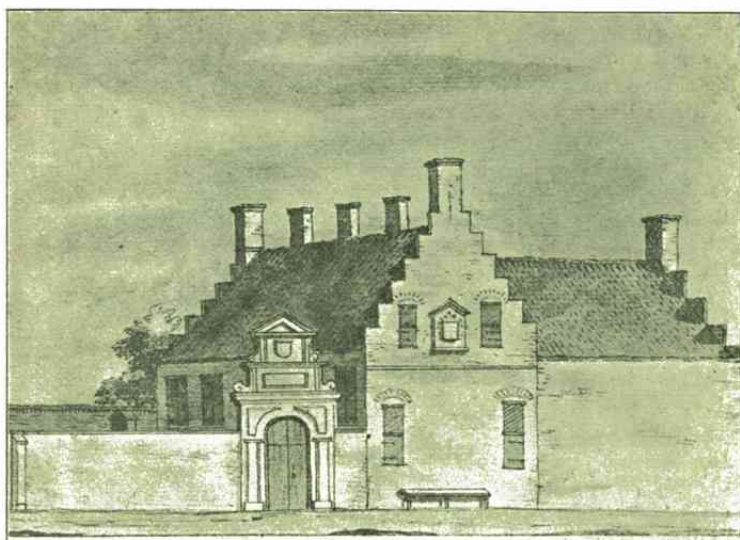
de kerk te Gent een „outerstuk, verbeeldende een doopsel en op eene der denren eene Besnijdenis met andere Voorwerpen, en ook onderscheidene Portretten”.

(Zie: KAREL VAN MANDER, *Het leven der Schilders* enz. dl. I, blz. 310).

1) Zie: *Les POURBUS*, par KERVYN DE VOLKAERSBEKE, Gand 1870, p.g. 28.

Hij stierf den 8sten Mei 1577 te Brussel, 1) en werd begraven te Gent in de St.-Bavokerk 2).

Groote rijkdommen had hij zich vergaderd; volgens sommigen 80000 dukaten 3). Bij uitersten

Het Aytt-Godshuis te Zwichum, naar eene teekening van 1727, in de verzameling van het Friesch Genootschap te Leeuwarden.

1) „Den 8. Mey verstorf de President VIGLIUS ZUICHEMUS, oudt in sijn 70. Jaer, den Coninck op 't hoogste ende tot sijn uysterste altijd getrou. Hij was Geleert, Wys, Verre-siende, seer Catholijck. Vondt altijd quaedt, dat men de Nederlanden bij Vreemde of Spagniaerden liet regieren.”

CHR. SCHOTANUS. *De Geschiedenissen, Kerckelijck ende Wereldtlijck van Friesland Oost ende West*. Tot Franeker 1658, blz. 808.

2) Reeds bij zijn leven schijnt VIGLIUS eene graftombe voor zich opgericht te hebben.

Mr. J. DIRKS. *De graftombe van VIGLIUS AB AYTTA in de St.-Bavo Kerk te Gent, en zijne betrekking tot deze Kerk*. *Vrije Fries*, dl. III, blz. 411.

3) WINSEMIUS noemt hem „een seer goet Oeconomus”.

Dr. A. WIJNNE, in zijne „*Geschiedenis des Vaderlands*” 1868, zegt van hem: „President van den Geheimen Raad was VIGLIUS VAN AYTTA, een Fries van

wil van den 25sten October 1576, had hij een tehuis voor zeven oude menschen gesticht te Zwichum 1).

Deze Aytta-stichting bestaat nog heden ten dage, 2) doch is zeer in verval.

afkomst en een groot rechtsgeleerde, doch die aan groote rechtskennis veel hebzucht paarde.

Baron KERVIJN DE VOLKAERSBEKE. *Les pensions et émoluments de VIGLIUS. Messager des Sciences Historiques de Belgique*, 1877. pg. 66:

„Ces documents, on a pu le voir, se rapportent tous aux traitements, aux émoluments et même aux gratifications que VIGLIUS accumulait sans cesse. Ses revenus, ses prébendes et ses nombreux bénéfices n'y sont pas mentionnés, non plus que d'autres charges, et des meilleures, qui produisaient de beaux revenus, telles que la dignité de chancelier de l'Ordre de la Toison d'Or et le poste important de garde-joyaux et conservateur de la librairie royale, connue sous le nom de bibliothèque de Bourgogne.”

1) Zie: *Kopie van Fundatie ende het Jus Patronatus tot Zuichem, Analecta Belgica*. 's-Gravenhage, 1743, dl. I, blz. 338.

2) *Het Aytta-huis te Leeuwarden*, (noot 2, blz. 9) met erf en meubelen, legateerde VIGLIUS aan Dr. BUCHO VAN AYTTA, FOLKERT VAN AYTTA en Dr. WYBRANDT VAN AYTTA, zonen van zijnen broeder SEERP en aan VIGLIUS, zoon van hunnen overleden broeder HETTE VAN AYTTA. De erfliet wilde, dat dit huis in de familie zou blijven, om in gevaarlijke tijden tot toevlucht te dienen. Voor ongeveer 20 jaren is *Aytta-huis op de Waese te Leeuwarden* afgebroken. Het werd bewoond door eenen smid. De zaal der AYTTA'S diende tot smidse. De gevelsteen: het keizerlijk wapen, tusschen de pilaren van HERCULES, omgeven door de halsketen met insigne der Vhesorde en de zinspreuk „Plus Oultre”; is in het nieuwe gebouw gemetseld.

(Zie: *Beschrijving van Leeuwarden*, dl. I, blz. 208 en 352).

Ter versiering van de in 1571 voltooide Kanselarij te Leeuwarden schonk WIGLE VAN AYTTA een gebeeldhouwd poortje. Het wordt in den „*Tegenw. Staat der Ver. Nederlanden*.” dl. XIV, 1ste st. blz. 91 aldus beschreven: „ontmoet men eene albastre poort, door VIGLIUS aldaar gesteld, en bezijden deeze poort twee kolommen, waarop rust de Frontispice, in welker midden het Wapenschild van Friesland. Neevens deeze kroon staan twee beelden, vertoonende MARS en PALLAS. Boven in 't spits vindt men de gewoone spreuk van VIGLIUS: Vita Mortalium Vigilia; bezijden op de poort zijn wapen, zijnde een koornschnoef, en daar tegenover een opgeslagen boek met een bijna uitgebrande kaars en zandlooper.”

In 1786 was dit kunstwerk nog aanwezig. Het is in den Franschen tijd (1814) verdwenen.*

Ook had VIGLIUS aan de Universiteit te Leuven een collegie opgericht, dat hij met aanzienlijke goederen begiftigde. 1) Uit zijn testament en het toevoegsel 2) zullen wij den numismaat VIGLIUS VAN AYTТА VAN ZWICHUM eenigszins leeren kennen.

Aytta-State te Zwichum, het stambuis, was in 1622 in het bezit van „Jhr. VIGGLE AYTТА”. In 1785 was het in zeer vervallen staat, sedert is het afgebroken. (Zie: de plaatsbeschrijving achter in WINSEMIUS en den *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, dl. XIV, blz. 8)

Bij het bezoek, onlangs aan het Aytta-Godshuis te Zwichum gebracht, bleek, dat het in vervallen toestand is en niet meer tot godshuis dient, maar dat vijf kamers, tegen eene wekelijksche huur van 50 cts. door huisgezinnen worden bewoond. Op den gevelsteen is gebeiteld: OPUS HOC VIGLIUS ZWICHEMUS AB AYTТА FUNDAVIT ET PROCURATE GERBRANDO EIVS FRATRE EXAEDIFICATUM EXISTIT. ANNO 1572. (Dit werk heeft WIGLE VAN ZWICHUM VAN AYTТА gesticht en door de zorg van zijnen broeder GERBRANDT is het gebouwd). Daaronder: AYTТА GODSHUYS.

Het jaartal 1572 verwonderde ons eenigszins, wij wilden daaruit lezen 1577, omdat dit zijn sterfjaar is. Er staat werkelijk: 1572. Men was dus reeds vóór den dood van VIGLIUS met den bouw zijner stichting gereed. Dat GERBRANDT, de broeder van VIGLIUS, zich met de zorg voor den opbouw belast heeft, bevestigt deze veronderstelling, want hij stierf den 19den April 1573. DE HAAN HETTEMA en VAN HALMAEL (*Stamboek van den Frieschen Adel*) verkeerden in twijfel over GERBRANT'S sterfjaar. In de kerk te Zwichum vonden wij zijne grafstede. Op de zerk staat: „DEN 19° APRIL 1573 STERF DEN GERBRANT AYTТА VAN ZWICHEM, RENTMEESTER VAN GRONINGEN, GRONINGER OMMELANDEN EN DRENTHE. GRIETMAN VAN WIJMBRITSERADEEL, EN LEIT HIER BEGRAVEN.”

Van dezen GERBRANDT VAN AYTТА weten wij nog: dat hij in 1519 te Leeuwarden geboren werd, dat hij gehuwd was met TIETH LOKESD. VAN RHEEN, die hem zes kinderen schonk; dat hij in 1550 lid van de Staten van Friesland zijnde, door den Stadhouder CASPER ROELES werd opgeroepen om middelen te beramen tot het aanwerven en onderhouden van vier vaandels krijgsknechten, ten behoeve van den koning van Spanje en dat hij in 1557 Grietman was van Wijmbritseradeel.

1) Aan de Hoogeschool te Leuven vermaakte VIGLIUS zijne belangrijke verzameling landkaarten. Zie: „*Collection de cartes de VIGLIUS*”, in de *Messenger des Sciences Historiques de Belgique*, 1862, blz. 428.

2) *Analecta Belgica*, dl. I, blz. 199. *Testamentum Vigli ab Aytta Zwichiemi etc.*, en blz. 227, *Codicillus*.

II. ZIJNE MUNTVERZAMELING.

Den 2^{den} April 1556 begon HUBERT GOLTZIUS 1) zijne reis door België en Nederland, om nasporingen te doen in de kabinetten der numismaten, voor zijn werk: „C. JULIUS CÆSAR sive historiae imperatorum Caesarumque Romanorum ex antiquis numismatibus restitutae.” 2)

1) HUBERT GOLTZIUS, geboren te Venloo, den 30sten October 1526, schilder en plaatsnijder. Hij had lust in de studie van Grieksche en Romeinsche penningen en andere antiquiteiten en schreef verscheidene belangrijke werken als: „*De medailles der Romeinsche Keizers*”. Aan dezen arbeid besteedde hij twaalf jaren. De medailles werden op hout gegraveerd, waarbij hem de Kortrijksche graveur JOOST GIETLEUGEN behulpzaam was. Voorts verscheenen „*Het leven van JULIUS CÆSAR*”, opgedragen aan Keizer FERDINAND I, „*De levens en bedrijven van de Romeinsche alleenheerschers tot keizer AUGUSTUS*”. Dit werk, versierd met door den auteur gegraveerde medailles, werd opgedragen aan den Senaat van Rome. In 1567 schonk die Senaat aan GOLTZIUS het eere-burgerschap. Nog een ander werk gaf hij in 1574 in het licht onder den titel „*Cesar Auguste*”, insgelijks met medailles versierd, evenals zijn werk, dat twee jaren later verscheen en getiteld is „*Sicilia et magna Graecia etc.*” Hij stierf te Brugge in 1583.

(Zie: IMMERZEEL, *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders*. Amsterdam, 1842, en KAREL VAN MANDER, „*Het leven der schilders*”, te Amsterdam 1764. blz. 261.)

2) CAJUS JULIUS CAESAR, *of de Historie der Roomsche Keizersen, uit Gedenkpenningen opgemaakt, en met het leven van JULIUS CAESAR verrijkt, opgedragen aan Keizer FERDINAND*. (VAN MANDER vermeldt dezen titel).

Wij zagen een zestal numismatische werken van GOLTZIUS. Het oudste, uitgegeven in 1557, heeft een prachtig titelblad, houtsnede in twee kleuren. In een smaakvol cartouche in renaissance-stijl, prijkt het borstbeeld des schrijvers. Daaronder leest men den volgende titel: Lebendige Bilder gar nach aller Keysern, von C. JULIO CÆSARE, bis auff CAROLUM V und FERDINANDUM seinem Bruder, aus den alten Medalien, sorgfaltigklich, nit gleich vorzeit von andern, sunder wahrhaftigklich und getrewlich contrafhet, und derenselbigen Leben, beyde lobliche und laesterliche Thatten, mit dem historischen Pfinsel nach iren Farben gemalet.

Dem goszmaechtigen MAXIMILIANO Kunig von Bochem zu gedeciciert durch HUBERTUM GHOLTZ von Wirtzburg, Maler zu Antorf. Anno MDLVII

Te Brussel bezocht hij de verzamelingen van Keizer KAREL V, FILIPS II, ELEONORA VAN OOSTENRIJK, weduwe van FRANS I, CHRISTINA, dochter des Konings van Denemarken, en verder die van den Kardinaal van GRANVELLE, LAMORAAL, graaf van EGMONT, VIGLIUS VAN AYTTE, HOPPERUS, GOROPHUS BECANUS 1) enz.

De munt- en penningkunde doen hier dienst als hulpwetenschap der geschiedenis.

GOLTZIUS raadpleegde op zijne reizen niet minder dan 950 muntverzamelingen 2). Openbare verzamelingen komen op de lijst zijner bezoeken *niet* voor. Zij wijst een groot aantal wetenschappelijke mannen aan, die zich met munt- en penningkunde bezig hielden.

Wij treffen daarbij aan: vorsten, magistraten, geestelijken, professoren, doctoren in de medicijnen, doctoren in de rechten, geographen, filosofen, dichters en schilders. Zoo b. v. ABRAHAM ORTELIUS te Antwerpen, geograaf van FILIPS II. Hij gaf het „*Theatrum orbis terrae*” uit. Hij bezat een aanzienlijk kabinet van oude penningen. (Zie zijne

Een in 1645 herdrukt werk, voert dezen titel: *Icones imperatorum romanorum ex priscis numismatibus ad vivum delineatae et brevi narratione Historica illustratae per HUBERTUM GOLTZIUM*. Antwerpiae, ex officina Plantiniana. BALTHASARIS MORETI, MDCXLV.

Deze kostbare uitgaven van GOLTZIUS' fraaiste werken zijn versierd met keurige houtsneden in twee kleuren. Het zijn medaillons, van 17 c.M. middellijn, met de portretten der Romeinsche keizers.

1) JOHANNES GOROPHUS BECANUS te Brussel, lijfarts van MARIA VAN HONGARIJE, later van FILIPS II. Hij legde zich ook op de letteren toe. Geboren 1518, gestorven 1572. (Zie: DURAND, pg. 14).

2) Zie: *Notice sur le cabinet monétaire de S. A. le Prince DE LIGNE*, par C. P. SERRURE, Gand, 1847. Introduction, pg. 4.

portret-medaille, VAN LOON, dl. I, 514 en DURAND pl. X, N°. 3.)

GASPAR SCHETZ te Antwerpen, Baron van WESEMALE, Heer van GROBBENDONCK. Hij legde zich op de letteren toe en beoefende, evenals zijne broeders MELCHIOR en BALTHASAR, de penningkunde. (Zie DURAND, pag. 178. Zie zijnen portret-penning, VAN LOON, dl. I, 61 en 62.)

CHRISTOFFEL VAN ASSONVILLE, baron van BOUCHOUT te Brussel, Lid van den Geheimen Raad en van den Raad van State. Hij was de steller van de „*Moderatie*” in 1568. (Zie zijne beeltenis op den penning, VAN LOON, dl. I, 273. DURAND, pag. 9.)

CORNELIUS SUSIUS, (Mr. CORNELIS SUYS) ridder, heer van Rijswijk te 's-Gravenhage. Hij was President van den Hove van Holland.

HIPPOLYTUS PERSIJN te Utrecht. Geboren te 's-Gravenhage, Hoofd van den Landraad van Friesland. In 1557 werd hij benoemd tot Voorzitter van den Raad van Utrecht. (Zie zijn borstbeeld op de medaille, afgebeeld VAN LOON, dl. I, 71.)

JOACHIM HOPPERS te Brussel, ridder, Heer van Dalem. Geboren te Sneek in 1523. Opperste Raad van Koning FILIPS II, gest. 1576 te Madrid.

CORNELIUS GEMMA te Leuven, zoon van GEMMA FRISIUS. Hij beoefende de geneeskunde en de wiskunde. Geb. te Leuven 1535, gest. 1579.

JOHAN VAN GLIMES, Markgraaf van Bergen te Bergen op Zoom. Geb. 1529., gest. 1567. Ridder van het Gulden Vlies. Hij werd in 1556 Stadhouder van Henegouwen.

ADRIANUS JUNIUS te Amsterdam. Geb. te Hoorn.

Een buitengewoon geleerd man. Medicus en beoefenaar der letteren. Onderzoeker van Batavische oudheden. Hij schreef verscheidene werken. Als Lijfmedicus vergezelde hij Prins WILLEM I naar Middelburg en stierf aldaar den 16^{en} Juni 1575, oud 63 jaar.

ARNOLDUS SASBOUT te 's-Gravenhage. Ridder, Kanselier van Gelderland, later eerste Raad des Konings in de Nederlanden. Geb. 1513, gest. 1583.

CORNELIUS SCRIBONIUS GRAPHAEUS te Antwerpen. Dichter, historieschrijver en numismaat, Griffier van de stad Antwerpen. Geb. te Alost 1482, gest. te Antwerpen 1558. (DURAND, pg. 84).

PETRUS NANNIUS te Leuven. Beroemd philoloog en numismaat. Geb. te Alkmaar 1500, gest. te Leuven 1557. (DURAND, pg. 139).

MATTHIAS GALLOMONTANUS, abbas divi Martini, te Middelburg, moet wezen: MATTHIAS GALLIMONTANUS, abbas Sanctae Mariae. (Eene fout in de lijst van GOLTZIUS.)

Zijn naam luidt in het Nederlandsch: MATTHIJS HANENBERCH VAN HEESWIJK. Sinds 1549 was hij abt van het O. L. V. Klooster te Middelburg. 1)

BAPTISTA FAVOLIA te Middelburg is waarschijnlijk een zoon van FRANCISCUS FAVOLIUS, een edelman uit Pisa, facteur der zoogenoemde natien- of handelsvereenigingen van Genua en Florence, gevestigd te Middelburg, die gehuwd was met eene Zeeuwsche. Het wapen dezer familie is gedeeld:

1) Wij ontvingen deze inlichting, door bemiddeling van Mej M DE MAN, van Mr R FRUIN, Rijksarchivaris in Zeeland en betuigen daarvoor onzen oprechten dank.

boven sabel, beneden in zilver 2 en 1 eenden van sabel (zie: „*Levensberichten van Zeeuwen*,” door F. NAGTGLAS te Middelburg, 1889).

In de provinciën, welke tot het Koninkrijk der Nederlanden behooren, trof GOLTZIUS 48 verzamelingen aan. t. w.: te Bergen op Zoom 2, Middelburg 2, Breda 2, waaronder die van Prins WILLEM I 1), 's-Hertogenbosch 2, Dordrecht 2, Rotterdam 1, Delft 1, 's-Gravenhage 6, Leiden 1, Haarlem 2, Amsterdam 5, Utrecht 5, Amersfoort 1, Deventer 3, Arnhem 3, Nijmegen 2, Venloo 4, Roermond 1, Bommel 1, Maastricht 2.

Wij telden deze samen ter vergelijking met het aantal verzamelingen in onzen tijd. In de Zuidelijke Nederlanden was dit getal belangrijk grooter 2).

WIGLE VAN AYTTE behoorde dus tot de bekende penningkundigen van zijnen tijd 3).

DURAND vermeldt dit feit in zijn werk: „*Médailles et jetons des numismates*.” Genève, 1865, blz. 224: „Il était grand amateur de médailles; son cabinet est cité par GOLTZIUS.

1) Op de lijst: WILHELMUS A NASSAU, princeps Anrangiæ, comes a Catzenelenbogen, Vienna, Lutzenburgica et Dietz, dominus a Breda.

2) De belangstelling voor Grieksche en Romeinsche munten, penningen en oudheden in de 16e eeuw vindt haren oorsprong in de krachtige herleving van kunst en wetenschap en vooral in de beoefening der oude talen.

3) Op de lijst van GOLTZIUS: VIGLIUS ZUICHEMUS, phrisius, praeses secreti consilii.

In het „*Verslag aangaande een onderzoek in Duitschland en Oostenrijk naar archivalia, belangrijk voor de geschiedenis van Nederland*” door Prof. Dr. P. J. BLOK, te 's-Gravenhage 1899, lezen wij, dat een deel der papieren van VIGLIUS VAN ZUICHEM zich bevindt in de universiteits-bibliotheek te Göttingen. Daarbij zijn stukken over „*Het muntwezen in de Nederlanden*”

Dr. J. CAHN schrijft over VAN AYTТА in „*Die Medaillen und Plaketten der Kunstsammlung von W. P. METZLER*”, Frankfurt a/M., 1898: „Hat sich besonders in der Numismatik durch Anlegung eines grossen Kabinets einen Namen erworben”.

Het testament, en voornamelijk het toevoegsel (codicillus), en de inventaris zijner kunstschaten en preciosa, lichten ons eenigszins in over de samenstelling der munt- en penningcollectie.

Wij nemen alle opgaven, die, op munten of penningen betrekking hebben, daaruit over. Uit het toevoegsel: 1)

Caplo Cathedralis ecclesiae Sti. Bavonis duas effigies praedecessoris mei LUCAE MUNICH, lego unam ex argento & alteram ex auro, & item unam ex auro meam & duas ex argento, quas in memoriam utriusque nostrum conservari ab eis peto.

(Aan het Kapittel van de Kathedraal van St. Bavo vermaak ik twee portretten van mijnen voorganger LUCAS MUNICH, een zilveren en een gouden, en ook één van mij van goud en twee van zilver, en ik verzoek, dat die door hen bewaard worden ter herinnering aan ons beiden.)

Hier is bedoeld de penning van LUCAS MUNICH afgebeeld bij VAN LOON, dl. I, blz. 54, gemaakt door STEVEN VAN HOLLAND.

Clarissimo viro Dno ELBERTO LEONINO lego effigiem meam majusculam ex auro postremo expressam.

en „*Muntwezen van de Nederlanden met allerlei privilegiën en regelingen dienangaande door de oude graven*”.

Zou de staatsman of de numismaat VAN AYTТА deze zaken bestudeerd hebben?

1) *Codicillus*, te vinden: „*Analecta Belgica*”, dl. I, blz. 227.

(Aan den zeer beroemden heer ELBERT LEONINUS vermaak ik mijn groot portret in goud, dat 't laatst is gemaakt) 1).

M. FOLCARDO AYTANO SERAPIONIS, lego annulum cum capite mortui et Agnum Dei dono mihi missum ab Cardinale Augustano, cum effigie mea depicta per FRANCISCUM POURBUS, et annulum cum dyamante.

(Aan M. FOLKERT VAN AYTTA SEERPSZOOM vermaak ik een ring met doodshoofd, en een Agnus Dei 2) mij ten geschenke gezonden door den Kardinaal van Augsburg 3), met mijn portret geschilderd door FRANS POURBUS en eenen ring met eenen diamant)

(Zie over FOLKERT VAN AYTTA: noot 2, blz. 26).

1) ELBERTUS LEONINUS, Nederlandsch rechtsgeleerde en staatsman, Kanselier van Gelderland, geboren 1520, gestorven pl.m. 1600. Hij was mede-executeur-testamentair. (Zie: „*Testamentum Vigli*“, blz. 213.)

(Zie: zijn portret bij WAGENAAR, *Vad. Hist* dl. VII, blz. 26)

2) Dr. HEINRICH BERGNER beicht op blz. 367 van de 4e aflevering der „*Kirchliche Kunstatlertümer in Deutschland*“ Leipzig 1904, het volgende:

„Die Rompilger brachten im glücklichen Fall ein *Agnus dei* heim, welche der Papst am „weissen Sonntag“ (Mis. Dni.) seines ersten Amtsjahres und dann aller sieben Jahre verteilte. Sie wurden in Oblatenform aus der vorjährigen Osterkerze gefertigt und trugen vorn das Gotteslamm, hinten ein Heiligenbild. Zahlreiche finden sich in Quedlinburg, eins in kupferner Fassung, 13 Jh mit drei Oesen in Maaseyck, ein silbergraviertes, 14 Jh, am Kettchen im Welfenschatz“. Uit de afbeelding, bij dezen tekst gevoegd, bleek ons, dat vorm en grootte dezer voorwerpen overeenkomen met zegels en medailles. (4 c.M. middellijn).

3) De Kardinaal van Augsburg is: OTTO TRUCHSESS VON WALDPURG, bisschop van Augsburg van 1543 tot 1573. Paus PAULUS III verhef hem in 1544 tot Kardinaal. Wij vonden eenen gedenkpenning met zijn borstbeeld en het omschrift: „OTHO CARDINALIS AUGUSTANUS“ bij C. G. HERAEUS. „*Bildnisse der regierenden Fürsten und berühmter Männer vom 14en bis zum 18en Jahrhundert*.“ Te Weenen, 1828, Pl. V, no. 19. Hij behoorde tot de bekende penningkundigen. Wij vonden hem op de lijst van GOLTZIUS aldus vermeld: OTHO TRUCHSES cardinalis, episcopus Augustanus, tt. S. Mariae Transiberim.

Dno JACOBO HORSTIO scholastico Sti. BAVONIS
lego crucem deauratam quam conjunx Dni HOPPERI
mihi donavit, cum parva mea effigie ex auro.

(Aan den Heer JACOB HORSTIUS, scholaster 1)
van St. Bavo, vermaak ik een verguld kruis, dat
de echtgenoot van den Heer HOPPERUS mij heeft
geschonken, met een klein portret van mij in goud.)

RENICO A CAMMINGA lego poculum deauratum,
mihi olim a matre ejus donatum cum effigie mea
ex auro.

(Aan RIENCK VAN CAMMINGA 2) vermaak ik eenen
vergulden beker, mij vroeger door zijne moeder
geschonken, met mijne afbeelding in goud.)

ARNOLDO DENNETERIO 3) effigiem auream Regis
PHILIPPI.

(Aan ARNOLD DENNETIÈRES eene gouden afbeel-
ding van Koning FILIPS.)

NICOLAO HELLER aureum Portugalens, decem
ducatorum etc.

1) Scholaster, geestelijke, die de leiding eener kapittelschool in handen heeft.

2) RIENCK FRANCES VAN CAMMINGA te Franeker († 1598), was gehuwd met MARGRIETH JARICHSD. VAN BOTNIA. Hij werd in 1578 door zijne medeburgers naar de Generale Staten gezonden

SCHOTANUS in „*De Geschiedenissen van Friesland*”, vermeldt dit feit op blz. 814 b, aldus: „Dit gedaen sijnde, sijn RIENICK CAMMINGA ende BAERTHE IDZAERDA, aan de Generale Staten ghesonden, om macht te hebben, tot verdere verandering. Want de Spaensch-gesinde Griets-luijden *saten* ende de Blockhuijsen (dwangnagels der Vrijheit) *stonden* noch. De Landts-kist was geleedicht, ende sij door het schatten van ROBLES uitgeput enz”.

3) ARNOLD DENNETIÈRES, Heer van la Placque, behoorde tot een aanzienlijk stambuis en was tijdens de regeering van FILIPS II, secretaris van den Staatsraad en van den Geheimen Raad hier te lande. Hij teekende in 1577 de Unie te Brussel, hield zich geruimen tijd te Madrid op en was secretaris des Konings voor de Nederlandsche zaken. Men vindt vele bevelen des Konings, met zijnen naam onderteekend

(Aan NICOLAAS HELLER eenen gouden portugaloser van tien dukaten.)

Praesidi collegii mei effigiem meam ex auro & majusculam ex argento in memoriam mei.

(Aan den Voorzitter van mijn college mijn portret in goud en een groter in zilver, tot een aandenken aan mij.)

AUGUSTINAE HENRICI minus poculum cerevisiarium ex argento, ex quo bibere soleo, et effigiem meam ex auro, ac tabellam sive picturam CHRISTI ex cruce depositi.

(Aan STIJN HENDRIKS eene kleine bierkan van zilver, waaruit ik placht te drinken, en mijne beeltenis in goud, en een klein schilderij van CHRISTUS' afneming van het kruis.) 1)

VIRGILIO GHEIJS duo nobilia anglica cum Rosa.

(Aan VIRGILIO GHEIJS twee Engelsche rosenobels.)

Omnia vero numismata mea antiqua aurea & argentea, aereaque, inclusa aereo scrinio lego nepotibus meis Doctori BUCHONI, M. FOLCARDI, & Doctori VIBRANDO AB AYTTA fratribus.

(En al mijne oude gouden, zilveren en bronzen munten, gesloten in het koperen kistje, vermaak ik aan mijne neven, de gebroeders Dr. BUCHO, M. FOLKERT en Dr. WIJBRAND VAN AYTTA.) 2)

1) STIJNTJE HENDRIKSDOCHTER van Rotterdam was de huishoudster.

2) BUCHO. S. Theol. Doctor, Kanonnik van St. Bavo te Gent, Archidiaken te Ieperen.

(Kanunnik, domheer of stiftsheer, geestelijke, die lid is van het kapittel.)

(Archidiaken is de plaatsvervanger van den bisschop.)

FOLKERT. Juris Utriusque Licentiat, Kanonnik en Officiaal te Atrecht, daarna Kanonnik der Hoofdkerk te Utrecht, te 's-Gravenhage en te Lier.

(Officialen van den bisschop oefenden de bisschoppelijke jurisdictie uit. (Zie: MOLL, *Kerkgeschiedenis*, dl. II, blz. 281.)

Slechts enkele posten uit dit codicil vermeldde wij. Het is een merkwaardig stuk, dat een blik geeft op de kunstschat van een rijk man van goeden smaak. Het getuigt van de groote zorg en moeite, die de testateur zich geeft om zijne familieleden, vrienden, zelfs zijne bedienden een passend souvenir na te laten. Meermalen is er sprake van „mijne beeltenis in goud of zilver.” Hiermee worden de portret-penningen bedoeld. 1) Eenige gedenkpenningen met de beeltenis van LUCAS MUNICH en Koning FILIPS, en enkele fraaie goudstukken, als een portugaloser van tien dukaten en Engelsche nobels met de roos, komen onder de legaten voor.

Aan FOLKERT VAN AYTTA SEERPSZON wordt het portret van den erflater, door FRANS POURBUS 2) geschilderd, vermaakt. Vrij zeker is dit het portret afgebeeld op onze plaat I.

Het laatste geschenk „*vele antieke gouden, zilveren en bronzen penningen in het koperen kistje gesloten*” zal wel de door GOLTZIUS geraadpleegde verzameling van Romeinsche munten zijn.

WIJBRANDT Juris Utriusque Doctor, Raad in het Hof van Friesland in 1576, was eerst Hoogleeraar in de Rechten te Dôle. Hij was gehuwd met CORNELIA VAN TJEPNIA.

Allen zonen van SEERP VAN AYTTA (broeder van WIGLE) en BARBARA HETTESD. VAN HETTEMA. Hij was in 1554 Grietman van Wijnbriteradeel.

1) In goud, kwam ons tot nu toe geen enkel stuk in handen. Het schijnt, dat de hooge waarde van de grondstof het behoud in den weg staat.

DIRKS bericht in zijn *Repertorium*, dl. I, blz. 84, noot 1, dat op de historische tentoonstelling te Leeuwarden een gouden exemplaar was van den penning (VAN LOON, I, 42-2.) pl II, no. 5. (met oog en ring.)

Ook vermeldt hij een gouden exemplaar van pl. III, no. 7, voorkomende in den katalogus VAN DAM no. 642.

2) Zie over FRANS POURBUS: noot 1, blz. 13.

In den „*Inventarium primum*” vonden wij eveneens eenige numismata: 1)

Declaratie ende specificatie van al 't ghene dat gestelt is in een plat cofferken met ijseren banden 't welck genoemt is 't cofferken van 't cabinette. o.a.

Item noch twee gouden medaillen van effigie van mijn heere VIGLIUS.

Item noch een ander medaille van de geusen, daerop staet FIDEL AU ROI etc.

Item noch een gouden penninck van den keyser MAXIMILIAEN.

Item noch een cleyn roode carmosijn sattijnen borse, daer inne sijn twee penningen, d'een van goudt, ende d'ander van silvere, daer deur geslaghen sijn *ons liefs heeren* naegelen 2).

Item een witte gesteken borse van roode sijde, daer inne gelegd sijn LXV silvere penningen, die welcke herwaertsover gesaeijt zijn geweest, als de conincklijke Majestijdt dese Landen ontfinck 3).

Item XX silveren medaillen van mijnen eerwaardigen heere, onder groot ende cleyn in een pacxken van wit pampier gelegd 4). Drie vergulden penninghen daer van die grootste es den Hertoghe VAN SASSEN, in een pacxken van wit

1) „*Analecta Belgica*” dl. I. blz. 235.

2) Op de grooten „met den Engel” te Brussel geslagen onder de regeering van Hertog JAN I (1261—1294), staat een engel, houdende de nagelen van het Kruis in de rechterhand. (VAN DER CHIJS VI, nos. 18 en 19).

Wij weten niet wat kunnen wezen de penningen „daer deur geslaghen sijn ons liefs heeren naegelen.”

3) Strooi penning bij de inhuldiging te Dordrecht van FILIPS II, als Graaf van Holland, in 1549. VIGLIUS was hierbij tegenwoordig (Van MIERIS, dl. III, 231. DUCNOLLE, nos. 1761 tot 1776)

4) Er waren dus ook nog silveren portret-penningen in voorraad.

pampier gelegd. Twelff silveren medaillen van diversche princen ende heeren, soe geestelijk als werelijck, in een pacxken van wit pampier gedaen 1). Noch thien andere silveren medaillen oick in een pacxken van wit pampier. Noch een roode sijden borse gevrocht van goudt, daer inne liggen veel ende diversche oude quaede penningen. Alle deze partijen liggen in een ronde witte doose.

Item een wit leeren sacxken daer inne liggen XXIV groote ende cleyne diversche oude yseren medaillen 2).

Deze inhoud van het „plat cofferken met ijseren banden” onderricht ons, dat VIGLIUS nog een twintigtal zijner zilveren portret-stukken in verschillende grootte in voorraad had. Verder dat hij zilveren kunstmedailles van vorsten en heeren, zijne tijdgenooten, bewaarde. „Diversche oude quaede penningen” zijn waarschijnlijk mooie afslagen van, voor biljoen verklaarde, uitheemsche muntstukken geweest. Wij weten niet wat wij onder „oude ijzeren medaillen” moeten verstaan.

Het eigenlijk, wetenschappelijk verzameld kabinet schijnt ons de inhoud van het koperen kistje uit het codicil te zijn, namelijk de gouden, zilveren en bronzen Romeinsche munten.

Naar de hierboven vermelde gegevens, zouden wij den numismaat WIGLE VAN AYTTE VAN ZWICHUM, noemen: *verzamelaar van moderne medailles en Romeinsche munten.*

1) Misschien waren dit portret-medailles van tijdgenooten van VIGLIUS.

2) Zouden dit gegoten stukken uit de 15e eeuw zijn?

III. ZIJNE PORTRET-PENNINGEN.

Uit het codicil van het testament blijkt, dat VIGLIUS zijne portret-penningen in vrij groot aantal gereed had, om als geschenk te dienen. JOACHIM OUDAAN deelt ons mede, op blz. 20 van het „*Nootwendig voorberigt aan den Lezer van BIZOT'S Medallische Historie der Republiek van Holland*”: 1) „Zijnde dan in dusdanige eer en stand had hem ook de lust bevangen om langen tijd zijner te doen gedenken, door het doen afdrukken zijner Beelden en Zinspreuk, op verscheide soort van Penningen, van meerdere en mindere grootte, zo in goud, in zilver, als in koper, tot zelf Leg-penningen hier in begrepen. Deze Penningen zijn getekent van den Jaare 1561 tot 1571. *En dat ze bij hem zelf zijn gedaan maken, word ik vroed uyt zekere zijne Codicillare Dispositie, van dato den veertien den Maart, des jaars vijftienhonderd zeven-entseventig*”.

WINSEMIUS, in zijne kroniek van 1622, vermeldt ook, dat VAN AYTTE zijne penningen zelf liet slaan. Hij schrijft op blz. 605: „Sijn Symbolum was:

Vita mortalium vigilia. Van 't welcke hij oock eenighe Silvere Penningen heeft slaen laten 2),

1) Te Amsterdam bij PIETER MORTIER 1690.

2) Wij besluiten hier uit, dat VAN AYTTE zijne portret-penningen zelf liet slaan en ze ook bekostigde. Het verwondert ons, dat de Heer DIRKS, niet tot deze conclusie kwam, zooals blijkt op blz. 86 van dl. I van het *Repertorium*, waar hij schrijft: „Alhoewel dus uit het Codicil niet stellig blijkt, wat OUDAAN verzekert, zoo leidt het aanwezig zijn van zoovele exemplaren wel tot het vermoeden, dat de rijke VIGLIUS het vervaardigen er van zal ondersteund hebben.”

hebbende een Keers op een Tafel staende met een Boeck, ende op de andere zijde sijn beeltenisse met het schrift: „VIGLIUS ZUICHEMUS PRAEP, BAV. PRAES. SECRET. CONS. ORD. AUR. VELL. CANCELL”. 1) Wij zijn overtuigd, dat VIGLIUS zelf zijne portretpenningen liet vervaardigen. Dit schijnt bij vorsten en voorname personen eene gewoonte geweest te zijn 2).

Het omschrift, eene spreuk van PLINIUS, „VITA HOMINUM (of mortalium) VIGILIA.” is eene woordspeling (eigenlijk eene klankspeling) op den naam VIGLIUS. Eene aardigheid, die men zich in dien tijd dikwijls veroorloofde. De voorstelling van deze spreuk, een zandlooper, eene brandende kaars en een boek op eene monumentale tafel, waaraan het wapenschild der AYTTA's hangt, is gezocht en behoeft wel eenige toelichting.

VAN LOON geeft daarvan zoo 'n gemoedelijke verklaring, dat wij die, ofschoon bekend, overnemen: „niet alleen heeft willen bedieden, dat het menschelijk leven, gelijk ERASMUS aanmerkt, zeer kort van duur is, maar voornaamelijck, dat hetzelfde eene geduurige en ernstige waakzaamheid, orde en tegenzorg vereijst, en dat het den mensch past met God steeds voor oogen te houden, altijd gereed

1) Hiermede wordt vrij zeker bedoeld de penning. pl. III, no. 2. Het omschrift is niet geheel juist.

2) Hierbij denken wij aan de portret-medailles der Augsburgsche en Neurenbergsche burgeraristocraten uit de eerste helft der 16de eeuw.

Zie: ADOLF ERMAN. *Deutsche Medaillens des 16en und 17en Jahrhunderts*. Berlin 1884, blz. 7.: „Die Sitte sich medaillenartige Bildnisse anfertigen zu lassen und sie mit Freunden auszutauschen, wie wir heute unsere Photographien austauschen, wird um 1510 aus Italien nach Süddeutschland gekommen sein; Verbreitung hat sie erst gegen 1518 gefunden.”

te zijn, om zoo haast als het uurglas ledig is en de levenskaars uitgescheenen heeft, van zijne wacht te kunnen afgelost worden."

Er bestaan ook penningen met andere keerzijde, namelijk die met het familiewapen 1). Deze zijn eenvoudiger en daarom meer sympathiek. De penningen van VIGLIUS hebben geen jaartal, tenzij het in het compartiment of onder den schouder ingesneden is. De dateering van het stuk geschiedde wellicht eerst bij de schenking.

Er zijn vijf verschillende omschriften:

VIGLIVS ZVICHEMVS PRAESES SEC. CON. CAES. Z REG. MA. (VAN LOON I, 44, 1 en 2). Pl. II, n°. 1, 2, 3 en 4.

VIGLIVS ZVICHEMVS PRAESES Z. (VAN LOON I, 42, 1 en 2). Pl. II, n°. 5. Pl. III, n°. 1.

VIGLIVS PRAEP. S. BAV. PRAES. SECR. CON. R. MA. ET. CANC. ORD. AV. VEL. (VAN LOON I, 56, 1 en 2). Pl. III, n°. 1 en 2.

VIGLIVS AYTA A ZVICHEM. V. I. DOC. (VAN LOON I, 55, 2). Pl. II, n°. 6 en 7. Pl. III, n°. 7.

VIGLIVS ZVICHEMVS AB AYTA I. V. D. (VAN LOON I, 43—1 en 55—1). Pl. III, n°. 4, 5 en 6.

De stukken met het omschrift J(uris) v(triusque) DOC(tor) of v. i. d. moeten dus geslagen zijn nà 1529. Die met den titel PRAESES SEC(reti) CON(silii) CAES(ariae) ET REG(iae) MA(jestatis) nà 1549. Die met: PRAEP(ositus) S(ancti) BAV(onis) PRAES(es) SECR(eti) CON(silii) MA(jestatis) ET CANC(ellarius) ORD(inis) AV(rei) VEL)leris) nà 1562, omdat AYTTA in deze jaren tot die ambten en waardigheden werd verheven. Deze

1) Het geslachtswapen van VAN AYTTA: op een veld van azuur een schoof van goud, de aren van sinopel.

tijdsbepaling is echter te vaag. De beeltenis, het jaartal op sommige gegraveerd en het leeftijds-cijfer onder den schouder ingesneden, bewijzen dat de portret-penningen vervaardigd zijn tusschen 1556 en 1571. 1)

Wij hebben 31 gedenkpenningen en twee legpenningen van VIGLIUS VAN AYTTA tot onze beschikking. De penning door VAN LOON vermeld dl. I, blz. 43. n°. 2, (DURAND n° 4) is *niet* aanwezig. Het voorstuk van deze medaille is gelijk aan dat van den penning afgebeeld VAN LOON blz. 55, n°. 2 en de achterzijde aan die op blz. 42, n°. 1.

Dit stuk bestaat dus uit voor- en keerzijde van in onze verzameling aanwezige penningen, en behoeft geene bijzondere beschrijving.

Wat stijl, vorm en techniek betreft, zouden wij deze portret-penningen in *twee* soorten willen verdeelen.

Zij zijn niet alle van dezelfde hand.

Op de oudste is de beeltenis natuurlijker, smediger van vorm, zachter van lijn, levendiger van uitdrukking.

I. Tot de eerste reeks behoort de penning, afgebeeld bij VAN LOON, dl. I, blz. 44, n°. 1 (DURAND, n°. 5.) Het zilveren exemplaar, gedateerd 1556, verschilt van die afbeelding door het wapenschildje op de keerzijde. (Zie pl. II, n°. 1).

Het profiel is goed gevormd. Neus en mond zijn fijntjes gedaan en het jukbeen heeft een mooi verloop. Haar en baard zijn vlokkig aangegeven

1) Zie over de details van de AYTTA-penningen: DIRKS, *Repertorium* dl. I, blz. 83.

en worden handig opgelost in het muntveld. Het geheel is wat zoet, er zit weinig karakter in het gezicht. Onder den schouder: AET. XLIX.

Het lettertype is zeer gewoon, doch los van vorm. De keerzijde is met zorg behandeld en fijn geciseleerd.

Zilver, 38.05 gr. Verz. Friesch Genootschap.

Een gelijk stuk, in onze eigene collectie, is iets minder goed bewaard en weegt 34.1 gram. Ook bezitten wij den penning in lood, deze is mooi van kleur.

Twee vrij zwakke afgietsels, één in tin en één in koper, houd ik voor namaak, d. w. z. voor afgietsels van de medaille, niet van het model 1). Zij behooren tot de verzameling van het Friesch Genootschap.

II. Zeer merkwaardig is de volgende medaille. (Zie pl. II, n°. 2.) In hoofdzaak gelijk de vorige, *in de onderdeelen zeer verschillend*. Bezie met een vergrootglas het gelaat en onmiddellijk valt de aandacht op het verschil van neusvorm. De golving van den neusrug ontbreekt. Het lettertype is zwaarder. De haarpartijen zijn grof geciseleerd.

De keerzijde vertoont hare gebreken duidelijker. Zie hoe onbeholpen de zandlooper gevormd is. De korenschoof in het wapen is niet te onderscheiden.

Deze penning is zonder twijfel valsch en in lateren tijd gemaakt.

1) In het opstel over ANDRIES en GERRIT SCHOEMAKER, door MAURIN NAHUIJS, in de „*Dietsche Warande*” 1888, vonden wij op blz. 19: „In dien tijd maakte men niet alleen afgietsels van medailles in koper, lood en tin enz. SCHOEMAKER heeft verscheidene zijner medailles voor KORTEBRAND in koper doen afgieten.”

Zilver, 51.3 gr. (let op het gewichtsverschil!)

Verz. Friesch Genootschap.

In dezelfde verzameling is een afgietsel van deze medaille in tin. Dit is niet geciseleerd en ziet er daardoor beter uit dan de zilveren.

III. Een zeer fraaie authentieke penning is afgebeeld op pl. II, n°. 3. In enkele opzichten wijkt hij af van de gravure bij VAN LOON, dl. I, 44, n°. 2. (DURAND n°. 6). De voorzijde is gelijk ons n°. 1. Het stuk is als draagpenning gebruikt, er heeft een oog aan gezeten, en daardoor is het voorstuk wat afgesleten. De achterzijde is uitstekend bewaard. Hoe zwierig en los geteekend is de versiering van het wapen! Hoe teer is de tarweshoof behandeld! Het verschil van de afbeelding bij VAN LOON is in het oog vallend. Het wapen is 4 m.M. hooger en 2 m.M. breeder, zonder lissen aan de benedenzijde. De schoof heeft de natuurlijke vorm. Onder den schouder: AET XLIX, dus 1556.

Zilver, 39.75 gr. Verz. Friesch Genootschap.

IV. De medaille afgebeeld pl. II, n°. 4, zou, evenals de vorige, beschreven moeten worden naar VAN LOON, dl. I, bl. 44, n°. 2. Zij wijkt af van de gravure in 't boek. Het stuk is 5 m.M. kleiner, de buste 2 m.M. lager en 1 m.M. smaller.

Het modelé van het hoofd is getrouw naar de orgineelen gevolgd. Het haar, de baard en de pels zijn fijntjes aangegeven. Het lettertype is onbevallig. Onder den arm: AET XLI.

Het wapen der keerzijde is fors behandeld en grof van gravure. Het is eene vrije navolging van de afbeelding bij VAN LOON.

De voorzijde van dit stuk heeft betere hoedanigheden dan ons n°. 2, en toch houd ik het voor namaak.

Zilver, 38,6 gr. Verz. Friesch Genootschap.

V. Tot deze serie rekenen wij verder het pen-ninkje, pl.II. n°. 5, te vinden bij VAN LOON, dl. I, blz. 42, n°. 2. (DURAND n°. 2) Geen jaartal. VIGLIUS draagt hierop geen pelstabbaard. Het profiel wordt van de rechterzijde gezien en is zeer gevoelig gedaan. Het neusje vooral en ook de puntbaard. Het omschrift luidt: VIGLIUS ZVICHEMVS PRAESES Z. De *h* en de *e* vormen één letter. De letterfries welft zich bevallig over de beeltenis. Het muntveld is mooi gevuld. Dit is een van de best geslaagde portretten. De keerzijde is *niet* mooi. De verdeeling is slecht, het omschrift is slordig.

Wij hadden zeven van deze penningen bijeen.

Een zilveren van 5.9 gr.	Verz. S. W.
Een zilveren van 8.2 gr.	Verz. Friesch Gen.
Een zilveren van 3.8 gr.	Verz. Friesch Gen.
Een zilveren van 7.7 gr.	Verz. Friesch Gen.
Een verguld zilveren met oog van 7.6 gr.	
	Verz. Friesch Gen.
Een bronzen	Verz. Friesch Gen.
Een bronzen	Verz. S. W.

Geen dezer penninkjes heeft jaartal of leeftijds-cijfer.

VI. Nog eene kleine portret-medaille moet bij de eerste soort worden vermeld. Zie pl. II, n°. 6. (VAN LOON dl. I, blz. 55, n°. 2. DURAND, n°. 8.)

Een dezer stukken draagt het jaartal 1568, onder den schouder ingesneden. Op het voorstuk de

buste van de rechterzijde gezien met muts en pelsmantel. Er is veel overeenkomst in de behandeling van het portret met dat op den vorigen penning. Ook hier die natuurlijke lenigheid van vorm, die teerheid van lijn, die vlokkige baard, hetzelfde lettertype.

Het omschrift luidt: VIGLIVS AYTA A ZVICHEM .
v. I. DOC. (voor: I. V. DOC.)

De keerzijde is goed verdeeld. Het wapen komt mooi uit tusschen het randschrift. Van dezen miniatuur-penning waren vier stuks bijeen.

Een zilveren van 6.35 gr. Verz. Friesch Gen.

Twee bronzen Verz. Friesch Gen.

Een bronzen Verz. S. W.

Een vijfde exemplaar is in de verzameling van het Friesch Genootschap, doch dit verschilt van de vier bovengenoemden. Zie pl. II. n°. 7.

Het profiel is goed gevormd, iets afwijkend van de andere. Het ciseleeren is grover, harder, vooral van den baard en het pelswerk. Het lettertype is plat. Ook de keerzijde is grof belijnd. De haak van den kromstaf is te sterk omgebogen, en de staf komt niet onder het wapenschild uit. Hieruit blijkt de namaak. De graveur heeft de samenstelling niet begrepen. Naar onze overtuiging is dit stukje valsch, eene latere, doch zeer goede imitatie.

Zilver, 8.85 gr. Verz. Friesch Gen.

Het heeft onze aandacht getroffen, dat de als namaak uitgeschifte penningen sterke verwantschap vertoonen in techniek en lettervorm. Zouden ze alle uit hetzelfde atelier komen?

VII. Het laatste stuk der eerste reeks is de legpenning (DURAND n°. 1. DUGNIOLE n°. 2271). Zie pl. III, n°. 1. VAN LOON toont ons dit aardig stukje op blz. 42, n°. 1. *Op die prent ziet men het onderscheid niet tusschen* n°. 1 en n°. 2. Toch is n°. 1 gestempeld, bas-relief, zooals eene munt, n°. 2 is gegoten en geciseleerd, demi-relief, als een gedenkpenning. Dit is eene onvolkomenheid, van de verluchting van het penningwerk. De meeste afbeeldingen daarin zijn geflatteerd.

Onze jeton, met het jaartal 1561, vertoont het borstbeeld, van de rechterzijde gezien, blootshoofs, met pelstabbaard. Omschrift: VIGLIVS ZVICHEMVS PRÆSES Z (de h en e in ZVICHEMVS tot één letter gemaakt, als bij n°. 5, op plaat II.) Geen munteekenen. Het geheel is mooi van teekening. De pelskraag komt niet uit, is te plat. Op de keerzijde vindt men de figuurlijke voorstelling der lijfspreuk. De afslag is zwak.

Een zilveren exemplaar (4.65 gr.), en een bronzen afslag behooren beide tot de Verz. Friesch Genootschap.

De gedenkpenningen van de tweede reeks kenmerken zich door een minder gelukkig modelé. De voorhoofdslijn staat rechter, hoekiger op de neuslijn. Het voorhoofd komt meer naar voren. De schedel wordt hooger en eenigszins spits. Het wangvlak is stijf. Er is weinig leven, karakter en uitdrukking in dien kop.

De haar- en baardpartijen zijn grof en scherp belijnd. Het losse, vlokkige, natuurlijke ontbreekt geheel.

Deze stukken zijn niet gemaakt door den vervaardiger der eerste serie. Deze staat hooger, heeft meer anatomische kennis en meer artistiek gevoel.

De beeltenis wordt op deze gedenkpenningen van de rechterzijde gezien en toont ons VIGLIUS op hooger leeftijd. Aan het haar en aan den langen puntbaard 1) is dit duidelijk waar te nemen. 2)

VIII. Het eerste stuk onzer tweede afdeeling heeft geen jaartal. Onder den schouder is ingesneden: AET. LXII; wordt 1569. Zie pl. III, n°. 2.

Het is beschreven bij VAN LOON. dl. I, blz. 56, n° 2. (DURAND, n°. 10.) Het borstbeeld met bonnet en pelstabbaard is goed geteekend. Neus en oog zijn zorgvuldig behandeld. Het is echter een geheel ander gezicht. Het is VIGLIUS niet. Vergelijk de gezichtslijn van dit portret met die der

1) Op de penningen, waarop de titel van Proost van St. Bavo voorkomt, draagt VIGLIUS toch den baard. Dit was tegen de statuten van het Kapittel.

Baron KERVYN DE VOLKAERSBEKE bericht ons in zijn opstel *Les pensions et émoluments de VIGLIUS*, op blz. 47 hierover het volgende:

„Le coadjuteur pouvait donc aspirer à la haute dignité que LUC MUNICH laissait vacante. Le succès couronna ses efforts. Il allait prendre possession de sa nouvelle dignité, quand une difficulté inattendue et assez plaisante s'éleva. Voici ce qu'un biographe de VIGLIUS nous en dit: „Comme les statuts de la collégiale de Saint-Bavon portaient que le prévôt eut la barbe rasée, tandis que l'usage de la cour exigeait le contraire, le cour de Rome accorda à VIGLIUS une dispense pour porter la barbe comme avant sa nomination”.

Dit zal ook de oorzaak zijn, dat op de penningen plaat II, nos. 6 en 7 en plaat III, nos. 2 en 4, met de attributen van het geestelijk ambt en het wapen der Proostdij op de keerzijde; de voorzijde niet prijkt met den Proost in ambtsgewaad, zooals op den penning van LUCAS MUNICH, maar in het kostuum van raadsheer.

2) Eene vergelijking van de beeltenis op deze stukken met het portret op het triptiekdeurtje geeft den indruk, dat VIGLIUS op de penningen geflatteerd is voorgesteld, of dat hij na 1569 zeer snel verouderd is.

profiels van de eerste afdeeling. Het onderscheid is opvallend.

Het wapen, 1) met mijter en kromstaf, op het ruggestuk is wat grof, wat brutaal gedaan. De verdeeling is verdienstelijk, het is zeer decoratief. De lettervorm van den voorkant is week en rond. Die der keerzijde daarentegen groot en zwaar, maar toch kloek.

Zilver, 32.5 gr.

Verz. Friesch Gen.

IX. Het volgende stuk, gedateerd: 1568. heeft bijna gelijke voorzijde. (Zie: pl. III, n°. 3.) De neus is echter spits, de plooiën van den kraag hoekiger, de knevel meer vooruitstaande. Onder den schouder: AET LXII. 2)

De achterkant is gelijk die van n°. 2 der eerste reeks. (Vergelijk: pl. II, n°. 2.) Let op het wapenschild en den zandlooper, zij zijn ook hier misvormd. Het lettertype komt overeen. De retouche is even grof. (VAN LOON dl. I, blz. 56, n°. 1. DURAND, n°. 9.)

1) Toen VIGLIUS Proost van St. Bavo werd, ecarteleerde hij zijn wapen met dat van de Proostdij. Op de penningen staat de leeuw naar links, in het wapen op de graftombe in de kerk te Gent naar rechts gekced. (Zie de afbeelding der graftombe in de „*Vrije Fries*“, dl. III, blz. 411.)

Op het 12-mytenstuk van Gent (VAN LOON. I, 321—3.) staat de leeuw naar links. Het wapen op de medaille is dus correct.

2) DIRKS wijst er in zijn *Repertorium*, dl. I, blz. 83 op, dat de jaartallen, ingesneden op de AYTTA-penningen, niet altijd uitkomen met het leeftijdscijfer, en schrijft dit toe aan den hofstijl (*Stilus Curiae*), die (tot 1 Jan. 1576.) het nieuwe jaar met Paschen deed beginnen. „Of komt het“, schrijft hij, „dat die jaartallen na de stempeling er ingesneden zijn?“

Wij vonden dit verschil bij de penningen IX, XI, afgebeeld op pl. III, nos. 3 en 5. Bij den gedenkpenning: I afgebeeld pl. I, n°. 1, sluiten deze cijfers.

Door den hofstijl is het verschil dus niet veroorzaakt. Misschien is het jaartal het tijdstip, waarop de portret-penning werd gemaakt, het leeftijds-cijfer de aanwijzing van het schenkingsjaar.

Wij beschouwen derhalve ook dit stuk als goed werk uit lateren tijd.

Zilver, 35.5 gr.

Verz. S. W.

X. Het derde stuk der tweede afdeeling (Zie: pl. III, n°. 4) vertoont op de voorzijde de buste, blootshoofds met pelskraag. (VAN LOON, dl. I, blz. 55, n°. 1. DURAND, n°. 7.) Geen jaartal. Onder den schouder: AET. LXV, dus 1572.

Het hoofd is vrij goed gevormd. Dit is weer een ander gelaat. Het is beter dan dat op de vorige medailles; meer op VIGLIUS gelijkend. Het oor en de neus zijn goed gevormd. De retouche doet denken aan die der eerste serie. De lettervorm is breed en zwaar. De keerzijde is zeer decoratief opgevat en voldoet.

Dit schijnt mij het mooiste stuk dezer afdeeling te zijn.

Zilver, 23.35 gr.

Verz. Friesch Gen.

XI. De medaille, afgebeeld op pl. III, n°. 5, heeft eene voorzijde als de vorige. De letters zijn ranker, niet mooier. Het retoucheeren is veel grover gedaan.

Op den achterkant prijkt weer de tafel met uurglas, kaars en boek. De tafel rust niet op leeuwenklauwen. Vorm van wapenschild en cartouche is anders. De samenstelling van dit ruggestuk is gelukkig.

Het muntveld is goed gevuld, mooier dan op de groote penningen. In de cartouche: 1571. Onder den schouder: AET LXV.

DURAND (n°. 3) (VAN LOON dl. I, blz. 43, n°. 1.) noemt dezen den zeldzaamsten der penningen van VIGLIUS.

Zilver, 21.65 gr.

Verz. Friesch Gen.

In die collectie vindt men nog een exemplaar in

lood en een in fraai goudbrons. Wij lieten dit laatste stuk afbeelden op pl. III, n°. 6, om aan te toonen hoeveel mooier het stuk is zonder retouche. De lijnen zijn minder scherp. Het geheel is zachter, molliger, artistieker, aangenamer te zien.

XII. Op pl. III, n°. 7, vindt men onzen laatsten AYTТА-penning. VAN LOON noch DURAND vermelden hem. DIRKS noemt hem in het eerste deel van zijn *Repertorium* op blz. 81. Hij schijnt dus zeldzaam te zijn.

De voorzijde is eene verkleinde kopie van den vorigen penning. Onder den schouder: 1571. Omschrift: VIGLIVS AYTA A ZVICHEM V. I. DOC. (voor I. V. DOC.) De minder goede schedelvorm komt hier meer uit. De buste is te groot voor het muntveld.

Het profiel is te smal en te hoog. De achterkant prijkt met een zeer zwierig geslachtswapen, ongeveer als op den penning, pl. II, n°. 3. Het is aardig geteekend, maar te druk. De retouche is aan beide zijden grof.

Een verguldzilveren, 8.25 gr. Verz. S. W.

Een zilveren 9.55 gr. Verz. Friesch Gen.

Een zilveren, variant van de vorigen, door vorm van de schoof en door lettertype.

9 gr. Verz. Friesch Gen.

Een bronzen, iets grooter en niet geciseleerd.

Verz. Friesch Gen.

Wij hebben getracht de gedenkpenningen van WIGLE VAN AYTТА nauwkeurig te beschrijven, eigenlijk te critiseeren, uit een artistiek oogpunt.

De gedachte kwam bij ons op, of de graveur der tweede penningreeks ook de vervaardiger kon zijn van de uitgeschte stukken der eerste serie.

Wij vonden voor deze onderstelling geen voldoende bewijs, en bij de tweede reeks troffen wij ook namaak aan.

De penningen zijn gegoten en geciseleerd.

Deze bewerking is op elk stuk zeer verschillend geschied.

De meester-beeldhouwer maakte den vorm en liet de retouche aan de leerlingen over.

De ongelijkheid van ciselure bemoeilijkt de schifting in hooge mate.

Eerst toen wij bezig waren met het onderzoek, bleek het, hoe uiterst moeilijk het is, valsche van echte stukken te onderscheiden. De zeldzame gelegenheid, zooveel penningen van eenen persoon bijeen te hebben, dreef ons tot volhouden.

Men beschouwe dit werk slechts als eene proef. Terechtwijzing zal ons welkom zijn.

Het verzamelen van namaaksels uit lateren tijd verdient geene aanbeveling, ze zijn mooi noch zeldzaam.

De verzamelaars moeten bedenken, dat eene kleine keurcollectie van authentieke stukken belangrijker is dan eene uitgebreide verzameling, aangevuld met namaak.

Ook dit was een beweegreden tot het schrijven van dit artikel.

De geheele verzameling AVTTA-penningen nog eens overziende, komen wij tot de slotsom, dat de beste exemplaren, de oudste, tot de mooie medailles mogen gerekend worden, tot de serieuze kunstwerken van den tweeden rang.

Het is uitnemend knap werk, goed van vorm en lijn, maar droog, zonder karakter. Het spreekt

niet aan, het is geene geniale kunstuiting. Het heeft iets van bestelwerk en dat is 't vrij zeker ook geweest.

PINCHARD 1) schrijft deze penningen toe aan JACQUES JONGHELINCK, graveur van zegels en penningen, beeldhouwer en metaalsmelter, geboren te Antwerpen 1530, gestorven 1606.

Door vergelijking der penningen kwam hij tot die overtuiging. Hij zou deze hypothese gaarne door een gemerkt stuk bevestigd hebben gezien. Jammer dat ook al' onze AVTTA-penningen onge-teekend zijn.

Wij nemen zijne uitspraak over voor de eerste reeks. (De medailles onzer tweede reeks zijn dan niet door JONGHELINCK gemaakt.)

De stijl der penningen verraaft in ieder geval den Vlaamschen oorsprong.

Wij stelden U een voornaam staatsman-numismaat voor uit de 16^e eeuw.

Wij trachtten een overzicht van den aard en inhoud zijner verzameling te geven. 2)

Wij beschreven de penningen met zijne beeltenis en beproefden eene schifting tusschen authentieke stukken en namaak.

Mogen wij er den wensch aan vastknoopen, dat ook anderen hunne bevinding hierover mededeelen?

Leeuwarden,

S. WIGERSMA Hz.

Augustus 1904.

1) A. PINCHARD. *Histoire de la gravure des médailles en Belgique*. Bruxelles 1870: pg. 21, en *Recherches sur la vie et les travaux des graveurs de médailles, de sceaux et de monnaies des Pays-Bas*. Bruxelles 1858. pg 312.

2) Het verzamelen van gegevens over de 16de eeuwse penningkundigen en hunne collectiën, schijnt ons een onontgonnen studie-veld.